

ODVETVOVÁ ŠPECIALIZÁCIA V SR

Ing. Zoja Čutková, PhD., Ing. Milan Donoval
Národná banka Slovenska

Úvod

Odvetvová špecializácia sa v širšom význame chápe ako stupeň, v akom sa zamestnanosť a pridaná hodnota sústreďujú v odvetviach ekonomiky jednej krajiny v porovnaní s druhou. Jej vplyv sa môže prejavíť:

- vo vývoji produktivity práce i konjunkturálneho cyklu,
- v úrovni celkovej inflácie vzhľadom na odlišný cenový vývoj a váhu jednotlivých odvetví,
- cez transmisný mechanizmus, prostredníctvom ktorého zásahy menovej politiky vplývajú na úroveň inflácie.

Na základe ekonomickej teórie endogénneho rastu odvetvová špecializácia má dôležitý vplyv na rast produktivity z dlhodobého aspektu. Jednotlivé odvetvia sa môžu odlišovať ich produkčným potenciálom, ktorý závisí predovšetkým od technologického pokroku, od úspor z veľkovýroby a od miery regulácie zo strany hospodárskej politiky štátu. Štrukturálne zmeny, pri ktorých sa presúvajú zdroje z odvetví s nízkou produktivitou práce do produktívnejších, sú impulzom rýchlejšieho rastu ekonomiky v dlhšom horizonte.

Odvetvová špecializácia môže vplývať na rast ekonomiky aj z krátkodobého hľadiska. Vývoj v jednotlivých odvetviach môže byť odlišný vzhľadom na konjunkturálny cyklus celej ekonomiky, v závislosti od previazanosti odvetví, resp. ich integrácie so svetovým obchodom. Napríklad, odlišné výrobné a výrobové charakteristiky odvetvia (životnosť výrobku, význam zásob, kapitálová náročnosť výroby) môžu zabezpečiť odlišné reakcie jednotlivých odvetví na štrukturálne šoky v ekonomike. Výsledkom je rôzna dĺžka a amplitúda ekonomických cyklov jednotlivých krajín, ako aj ich synchronizácia, ktorá sa odlišuje medzi jednotlivými štátmi.

Vzájomná koordinácia hospodárskej a menovej politiky, prepojenosť makroekonomickej politiky a mikroekonomickej reštrukturalizácie spolu s nápravou deformovaného inštitucionálneho rámca môže na Slovensku vytvoriť prostredie, ktoré zabezpečí dlhodobý, udržateľný ekonomický rast pri lepšom využití ľudského kapitálu. Tomu môže napomôcť poznanie štrukturálneho vývoja ekonomiky SR v nadväznosti na pôsobenie tak domácich, ako aj

externých faktorov, v rámci ktorých zohráva významnú úlohu vstup Slovenska do Európskej únie.

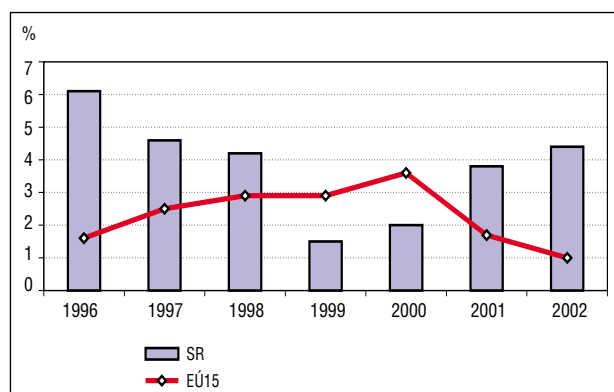
1. Štrukturálne aspekty vývoja ekonomiky Slovenska

Článok analyzuje vývoj odvetvovej štruktúry slovenskej ekonomiky na základe pridanej hodnoty, zamestnanosti a produktivity práce a porovnáva ich s priemernými údajmi za Európsku úniu, ktorá v čase spracovania zahŕňala 15 krajín (t. j. stav pred 1. májom 2004). Vzhľadom na obmedzenú dostupnosť údajov za krajiny EÚ základom analýzy je obdobie rokov 1996 – 2002. Tieto údaje boli použité aj v druhej časti článku pri výpočte štrukturálnych indikátorov za SR.

Na účely analýzy sú získané údaje agregované do šiestich kategórií odvetví:

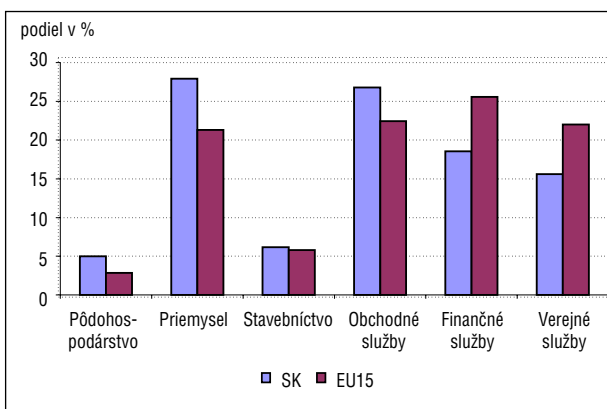
- pôdohospodárstvo (poľnohospodárstvo, poľovníctvo a lesníctvo; rybolov, chov rýb),
- priemysel (ťažba nerastných surovín, priemyselná výroba, výroba a rozvod elektriny, plynu a vody),
- stavebníctvo,
- obchodné služby (veľkoobchod a maloobchod, oprava motorových vozidiel, motocyklov a spotrebného tovaru; hotely a reštaurácie; doprava, skladovanie, pošty a telekomunikácie),
- finančné služby (finančné sprostredkovanie, nehnuteľnosti, prenájom a obchodné činnosti),
- verejné služby (verejná správa a obrana; povinné sociálne zabezpečenie; školstvo; zdravotníctvo)

Graf 1 Vývoj reálneho HDP v SR a EÚ (15)

Graf 2 Váhy pridanej hodnoty EÚ15 a SR

Zdroj: OECD, priemer 1996 – 2002, prepočty NBS z objemov v bežných cenách jednotlivých krajín

rastu. V rokoch 1999 – 2000 sa vplyvom poklesu reálnych miezd a domáceho dopytu reálny rast ekonomiky spomalil a jeho postupné zrýchľovanie v ďalšom období súviselo s oživením spotreby a investícií. Vývoj ekonomiky Európskej únie bol odlišný, keď päťročné obdobie expanzie do roku 2000 bolo vystriedané spomalením dynamiky rastu HDP v rokoch 2001 – 2002.

Odvetvová štruktúra slovenskej ekonomiky napovedá, že relatívne vyšší podiel pridanej hodnoty sa v SR v porovnaní s priemernou štruktúrou ekonomík Európskej únie vytvorí v priemysle a pôdohospodárstve. Kým v EÚ je podiel služieb na tvorbe pridanej hodnoty v priemere 70 %, v SR služby prispievajú k celkovej tvorbe pridanej hodnoty 60 %.

SR – štruktúra pridanej hodnoty podľa odvetví

(% , bežné ceny)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	priemer 1996 – 2002
Pôdohospodárstvo	5,6	5,6	5,3	4,7	4,7	4,5	4,5	5,0
Priemysel	31,1	27,4	27,1	29,1	27,6	26,7	26,4	27,9
Stavebníctvo	7,5	7,1	7,1	5,5	5,4	5,0	5,4	6,2
Služby spolu	55,8	59,8	60,5	60,7	62,4	63,7	63,7	60,9
Obchodné služby	24,1	26,3	26,9	26,9	27,6	28,9	26,8	26,8
Finančné služby	15,6	17,7	17,5	18,1	19,9	19,9	21,2	18,6
Verejné služby	16,1	15,8	16,1	15,7	14,9	14,9	15,7	15,6

Zdroj: Prepočty NBS z údajov OECD

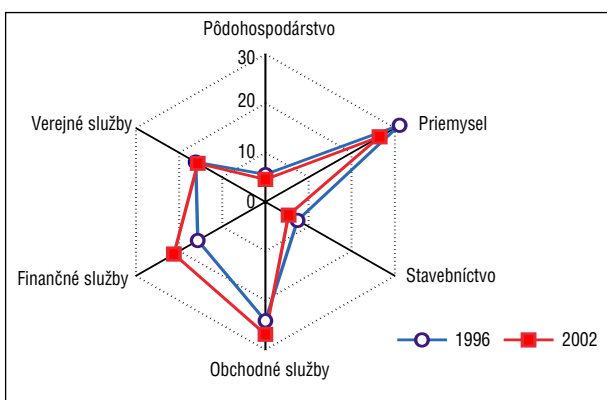
a sociálna pomoc; ostatné spoločenské, sociálne a osobné služby).

1.1 Pridaná hodnota

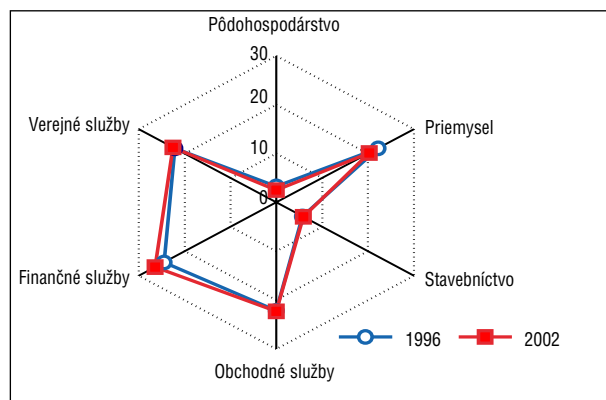
V celom analyzovanom období je zreteľný asynchrónny priebeh ekonomického cyklu v SR v porovnaní s cyklom krajín EÚ. Hrubý domáci produkt SR v rokoch 1996 – 1998 dosahoval v dôsledku zvyšujúceho sa domáceho dopytu pomerne vysoké tempá

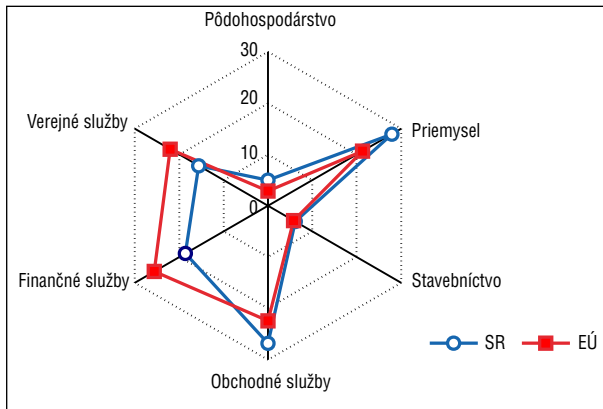
Vplyvom štrukturálnych zmien v ekonomike SR sa mení podiel jednotlivých odvetví na tvorbe pridanej hodnoty a približuje sa postupne k úrovňam v krajinách EÚ. Za obdobie rokov 1996 – 2002 podiel priemyslu poklesol z 31 % na 26 %, pri súčasnom náraste finančných a obchodných služieb. V porovnaní s trendmi vývoja v EÚ štrukturálne zmeny najmenej zasiahli verejné služby, kde ich podiel na pridanej hodnote SR sa v priebehu celého obdobia zachoval (zaostával za podielom v krajinách Európskej únie

Graf 3 Pridaná hodnota podľa odvetví v SR

Graf 4 Pridaná hodnota podľa odvetví v EÚ

Graf 5 Pridaná hodnota podľa odvetví v SR a EÚ rokoch 1996 – 2002

viac prevyšovalo Írsko (34,3 %). V ostatných krajinách bol podiel priemyslu nižší v porovnaní so SR, pričom významná bola tvorba pridanej hodnoty v priemysle vo Fínsku, Nemecku a Švédsku.

Stavebníctvo je odvetvím s najmenším rozptylom jeho váhy na tvorbe pridanej hodnoty v rámci krajín EÚ. Priemerný (5,8 %) podiel mierne prevyšovalo iba Rakúsko, Grécko, Španielsko a Portugalsko, čo by mohlo súvisieť s čerpaním finančných prostriedkov zo štrukturálnych fondov EÚ. Slovensko svojím priemerným 6,2 % podielom dosahovalo priemer EÚ, predovšetkým v dôsledku výrazného rastu investícií v rokoch 1996 – 1998.

V krajinách EÚ v priemere 70 % pridanej hodnoty

Odv. štruktúra pridanej hodnoty v SR a EÚ – priemer za roky 1996 – 2002

(%)

	Pôdohospodárstvo	Priemysel	Stavebníctvo	Obchodné služby	Finančné služby	Verejné služby
SR	5,0	27,9	6,2	26,8	18,6	15,6
EÚ – priemer	2,9	21,3	5,8	22,4	25,6	22,0
Krajiny nad priemerom EÚ	GR 7,9 IE 4,8	IE 34,3	ES 8,0 AT 7,8 PT 7,3 GR 7,2	GR 28,5 ES 27,3	LU 44,1 FR 29,6 DE 29,4	DK 26,3 SE 25,7
Krajiny pod priemerom EÚ	LU 0,7 DE 1,2 UK 1,2	LU 12,3 GR 14,3	SE 4,7 IE 18,2 ES 19,3	DE 17,7 IE 19,3	PT 18,7 IE 17,1	LU 15,8

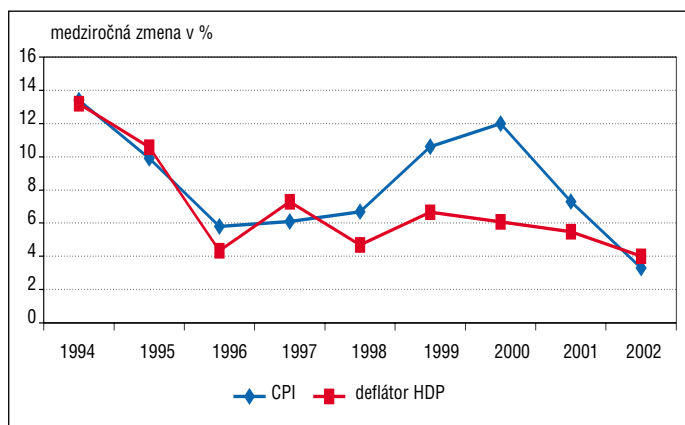
Zdroj: Prepočty NBS z údajov OECD

o 5 percentuálnych bodov). Podiel stavebníctva na celkovej pridanej hodnote SR je zhodný s podielom v európskych krajinách. Podiel pôdohospodárstva v SR síce mierne prevyšuje jeho podiel v rámci váhovej štruktúry EÚ, avšak trend mierneho znižovania tohto podielu v priebehu jednotlivých rokov je rovnaký ako v EÚ.

Z vyššie uvedených grafov vyplýva, že ekonomiky krajín EÚ sa vyznačujú relatívne ustáleným podielom jednotlivých odvetví na tvorbe pridanej hodnoty. Výnimkou je Luxembursko, kde podiel služieb presahuje 80 % a finančné služby dosahujú takmer dvojnásobok priemeru EÚ. V ostatných odvetviach však Luxembursko dosahuje najnižšie hodnoty v rámci EÚ.

V pôdohospodárstve dosahovala väčšina krajín EÚ priemernú úroveň (2,9 %), pričom úroveň 5 % (priemer za SR) dosahovalo, resp. prevyšovalo len Írsko a Grécko. Ich vysoký podiel sa v priebehu rokov 1996 – 2002 znižoval a 7 % úroveň v roku 2002 zaznamenalo iba Grécko.

V priemysle je možné pozorovať miernu disperziu váh medzi krajinami, keď priemer EÚ (21,3 %) naj-

Graf 6 Vývoj CPI a deflátor HDP v SR

pochádzalo zo sektoru služieb, z čoho finančné služby tvorili 25,6 %, obchodné služby 22,4 % a verejné služby 22 %. Okrem Luxemburska sú finančné služby významne rozvinuté aj vo Francúzsku a Nemecku, obchodné služby majú najvyšší podiel v Grécku a Španielsku a pomerne významný podiel verejných služieb sa dosahuje v Dánsku a Švédsku. Slovensko so svojim 60,9 % podielom sa nachádza pod priemerom krajín EÚ.

1.1.1 Inflácia pridanej hodnoty

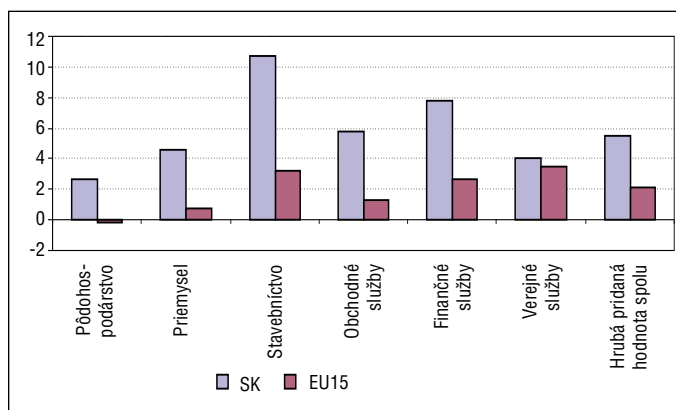
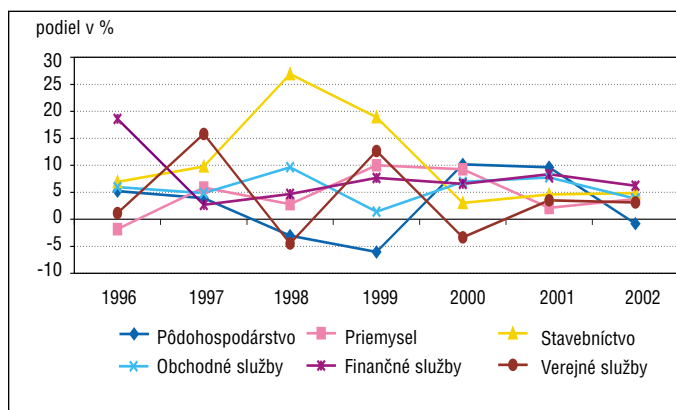
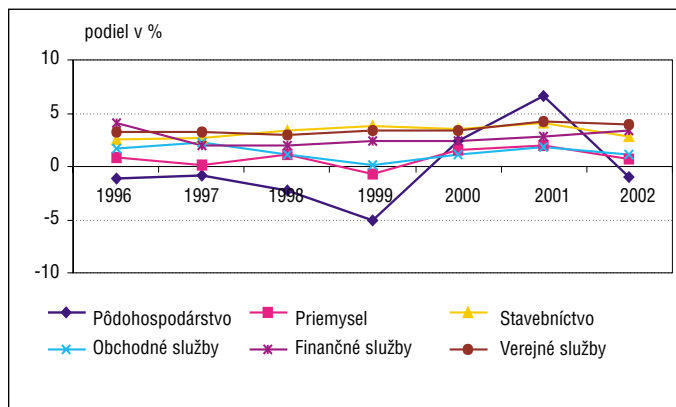
Pre posúdenie cenových zmien pri tvorbe pridanej hodnoty v jednotlivých odvetviach namiesto indexu CPI je vhodnejšie použiť implicitné cenové deflátoary¹, nakoľko bližšie zohľadňujú cenový vývoj, ktorý je v jednotlivých odvetviach odlišný. Vývoj CPI a celkového deflátoara HDP v SR má na agregátnej úrovni z hľadiska trendu podobný vývoj.

Cenový vývoj pridanej hodnoty medzi jednotlivými odvetviami v krajinách EÚ vykazuje v rokoch 1996 – 2002 menšiu volatilitu v porovnaní so SR. Nižšie hodnoty odvetvovej inflácie v krajinách EÚ súvisia s nižšími hodnotami celkovej inflácie. Najrýchlejší cenový rast bol v stavebníctve a vo verejnom sektore, kým v pôdohospodárstve dochádzalo k deflácií. Na Slovensku najsilnejšie cenové vplyvy na tvorbu pridanej hodnoty nastali v stavebníctve, predovšetkým v rokoch 1997 – 1999 a vo finančných službách. Inflácia tvorby pridanej hodnoty v priemere za obdobie 1996 – 2002 dosiahla v SR 5,5 %, kým v 15 krajinách Európskej únie bol cenový vývoj stabilnejší, a takto vypočítaná inflácia dosiahla 2,1 %.

Kým v krajinách EÚ dosahovala odvetvová inflácia pomerne stabilný vývoj, z údajov za SR vyplýva ich volatilný vývoj, ktorý pravdepodobne vyplýva z realizácie ekonomických reforiem a postupných štrukturálnych zmien v jednotlivých odvetviach. Určitým zdrojom nestabilného cenového vývoja z odvetvového hľadiska môžu byť aj revízie odhadov pridanej hodnoty, keď ďalšie implementácie postupov metodiky ESA 95 by mohli skorigovať vývoj odvetvovej inflácie v SR.

V pôdohospodárstve je možné v slovenskej ekonomike pozorovať cyklus, ktorý konverguje s cenovým vývojom v krajinách EÚ. Prebytky na trhu obilnín i znižovanie cenovej úrovne v živočíšnej výrobe zapríčinili pokles cien v pôdohospodárstve v roku 1999. Zlé klimatické podmienky (sucho) v roku 2000 zapríčinili neúrodu a následný nárast cien v roku 2000, ktorý pokračoval vplyvom intervenčnej politiky v roku 2001. Od roku 2002 vplyvom dobrej úrody i intervenčnej politiky z predchádzajúceho obdobia ceny v poľnohospodárstve postupne klesajú. Volatilný cenový vývoj pridanej hodnoty v stavebníctve pravdepodobne v SR súvisel s vývojom investičného dopytu.

¹ V zahraničnej literatúre sa v tejto súvislosti používa termín „inflácia pridanej hodnoty“.

Graf 7 Inflácia pridanej hodnoty podľa odvetví v EÚ15 a v SR**Graf 8 Vývoj inflácie pridanej hodnoty v SR****Graf 9 Vývoj inflácie pridanej hodnoty v EÚ15**

Vývoj cien v priemysle do určitej miery zohľadňoval administratívne zásahy do regulovaných cien a konvergoval k vývoju celkovej inflácie meranej indexom spotrebiteľských cien. Cyklický vývoj inflácie v odvetviach obchodných služieb je zrejme prepojený s konjunkturálnym cyklom slovenskej ekonomiky, keď pri poklese kúpyschopného dopytu a spomalení rastu HDP dynamika rastu cien klesala.